

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
Інститут права ім. князя Володимира Великого

МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.
Київ, МАУП, 19 травня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 67.9(4УКР)304я43
А43

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

За загальною редакцією канд. юрид. наук *Р. Б. Прилуцького*

Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 19 трав. 2006 р. / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К. : МАУП, 2007. — 268 с. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-735-8

Розглядаються загальні проблемні науково-теоретичні питання співвідношення цивільного і господарського права, шляхів подальшої кодифікації цивільного та господарського законодавства, правового регулювання зобов’язально-договірних відносин, правового статусу суб’єктів господарювання, цивільних і господарських відносин, речові права та інші проблеми, що ставляться наукою цивільного і господарського права та юридичною практикою.

Для правників — науковців, викладачів, аспірантів, пошукачів і студентів юридичних навчальних закладів, широкого кола правників-практиків.

ББК 67.9(4УКР)304я43+67.304я43

ISBN 978-966-608-735-8

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Короткін І. В. <i>Проблеми кодифікації господарського права</i>	110
Костюк В. М. <i>Деякі аспекти співвідношення цивільної і трудової правосуб'єктності у контексті побудови ефективної моделі національного права України</i>	118
Кудрявцева В. В. <i>Інвестиційний кодекс як логічний крок розвитку інвестиційного законодавства України</i>	124
Луценко О. К. <i>Актуальні проблеми шлюбного договору в аспекті цивільно-правових договорів</i>	130
Мельниченко О. І. <i>Відповідальність за недобросовісну конкуренцію, пов'язану із неправомірним використанням об'єктів промислової власності</i>	139
Мещерякова Т. С. <i>До проблеми розвитку інституту неспроможності в Україні</i>	167
Мілаш В. С. <i>Підприємницький комерційний договір: проблема визначення змісту правової категорії (поняття)</i>	175
Міхатуліна О. М. <i>Порівняльне господарське законодавство і шляхи його застосування в господарському праві України</i>	181
Павлик Л. З. <i>Проблеми гармонізації законодавства України до права Європейського Союзу</i>	190
Перець В. І., Степанова В. В. <i>До проблеми законодавчого визначення організаційно-правових форм юридичних осіб</i>	201
Прилуцький Р. Б. <i>Щодо поняття та організаційно-правових форм біржі</i>	208
Радченко Г. О. <i>Проблемні питання винаходу як об'єкта права інтелектуальної власності</i>	225
Розгон О. В. <i>До питання про обов'язкову частку у спадщині</i>	235

О. М. МІХАТУЛІНА

*д-р філософії в галузі права, проф. кафедри
цивільно-правових дисциплін
Інститут права ім. князя Володимира Великого
МАУП, м. Київ*

ПОРІВНЯЛЬНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ШЛЯХИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Аналізуються можливості застосування в господарському праві України порівняльного правознавства як науки, що вивчає різні правові системи на основі взятих на себе зобов'язань за міжнародними угодами, а також у зв'язку з потребою реалізувати основні напрямки зовнішньої політики.

Порівняльне правознавство можна визнати хоча й новою, але вже міцно вкоріненою навчальною дисципліною в пострадянських країнах. Проте й традиційні навчальні курси потребують порівняльно-правового наповнення. У багатьох випадках невиправданим є виокремлення вивчення національного права, яке нині здійснюється переважно формально-догматично, і вивчення зарубіжного права у порівняльному аспекті.

Значна частина курсів із зарубіжного права побудована на паралельному вивченні галузей, інститутів і норм, а тому не дає уявлення про сутність тенденцій сучасного розвитку права у наднаціональному масштабі. Підвищення рівня ефективності цих курсів пов'язане з перебудовою програм, наповненням їх порівняльно-правовим змістом.

На рівні юридичних факультетів і вищих закладів освіти доцільно здійснити узгодження програм історичних і теоретичних дисциплін з програмами порівняльно-правових курсів з метою створення концепції єдиного комплексу історико-теоретико-порівняльних дисциплін, ефективної подачі цих взаємопов'язаних курсів, уникнення колізій і непотрібного дублювання.

Враховуючи історичні та економічні зв'язки, спільність низки проблем реформування правових систем, доцільно, на нашу думку, збільшити номенклатуру курсів, де вивчається національне та регіональне інтеграційне право країн СНД. Крім того, враховуючи пріоритети зовнішньої політики постсоціалістичних країн, варто деталізувати вивчення права Європейського Союзу, Ради Європи, ОБСЄ.

Необхідно посилити увагу до методик практичного застосування порівняльного правознавства у програмах відповідних навчальних курсів, підручниках і навчальних посібниках.

У країнах Заходу існує спеціальне законодавство, яке визначає правове становище суб'єктів господарювання. У ФРН, наприклад, це Закон про акціонерні товариства, у Франції — закон № 66-537 “Про торговельні товариства”, у Великобританії — закон про компанії. У США правове становище корпорацій регулюється законодавством окремих штатів, що ґрунтується на зразковому законі про підприємницькі корпорації, підготовленому американською асоціацією адвокатів, і на загальному законі про корпорації окремих штатів. Крім того, у США існує Єдиний торговий кодекс, а також Єдиний споживчий кредитний кодекс і різні закони, зокрема закон про єдину споживчу реалізаційну діяльність, закон про захист кредитних прав споживачів, закон про гарантії та повноваження Федеральної торгової комісії та ін.

Зауважимо, що законодавство західних країн найдетальніше регламентує діяльність компаній. У комерційних і торгових кодексах велика увага приділяється саме статусу компаній або корпорацій. В юридичній літературі законодавство про компанії характеризується як законодавство про організацію підприємств. Саме поняттям “підприємство” деякі юристи зарубіжних країн пропонують замінити поняття юридичної особи, оскільки, на їхню думку, це поняття більше відповідає економічному юридичному становищу суб'єктів господарської діяльності. Цьому сприяє дедалі ширше застосування цього поняття за кордоном у законодавстві, судовій практиці та в міжнародних відносинах.

Тривалий час у західному правознавстві підприємства розглядалися з позицій цивільного права як сукупність засобів виробництва.

Нині підприємства розглядають як самостійні суб'єкти права. До них адресуються розпорядження фінансового, адміністративного та інших норм права навіть у тому разі, коли вони не є суб'єктами цивільного або торгового права. Це призвело до того, що дехто з дослідників почав розглядати підприємство та його економічні інтереси окремо від інтересів засновників.

Окремо визначається правовий статус державних підприємств. У різних країнах вони називаються по-різному. Наприклад, у Великобританії існують публічні корпорації, у США — урядові корпорації або агенції, в Німеччині та у Франції — публічні підприємства або публічні установи, їх правовий статус залежить від особливостей кожної з країн. Однак, незважаючи на ці відмінності, у науковій літературі розглядають загальні ознаки, які дають змогу виокремити певні види організаційно-правових форм державних підприємств у західних країнах.

Французькі вчені вважають, що державні підприємства можуть перебувати у користуванні публічних служб або безпосередньо державних установ, у загальному користуванні на колективних засадах, а також у приватному користуванні, не втрачаючи при цьому ознак державної власності. Залежно від того, хто використовує державне майно, зменшується або збільшується обсяг юридичних прав та обов'язків суб'єктів щодо тієї частини державного майна, яке перебуває під їх управлінням, відповідно змінюється характер відносин з державними установами, через що державні підприємства поділяються на монополні та конкурентні. Монополні державні підприємства цілком підконтрольні державним установам, мають більш-менш постійну клієнтуру споживачів своєї продукції, наділені правом встановлювати ціни, що дають змогу їм відшкодовувати свої витрати. Державне керівництво монополними державними підприємствами не має на меті досягнення деякого комерційного ефекту та одержання прибутку, йдеться лише про те, щоб запобігти збиткам. Конкурентні державні підприємства у господарській діяльності враховують умови, що виникають на ринку. Залежно від здійснюваної державою економічної політики вони намагаються економічно впливати на підприємства недержавного сектору. Присутність на ринку конкурентних державних підприємств дає можливість позитивно впливати та стабілізува-

ти ціноутворення і рівень заробітної плати на відповідному ринку.

З огляду на фінансове становище державних підприємств учені поділяють їх на такі групи:

- рентабельні підприємства, що мають можливість відшкодовувати витрати на капітальне будівництво та робити інші інвестиції у розвиток виробництва;
- підприємства, які мають позитивний баланс, але отримуваний прибуток надто малий, аби фінансувати свій розвиток без допомоги з боку держави;
- збиткові підприємства, яким постійно бракує фінансових коштів для того, щоб мати позитивний баланс.

Розглядаючи правовий статус державних підприємств у Великобританії, Франції, ФРН, можна виокремити три основні організаційно-правові форми:

- підприємства, капітал яких установлено у формі торговельних товариств;
- підприємства, капітал яких не розділено на акції або паї;
- казенні товариства.

Правовий статус публічних корпорацій (компаній) найдетальніше визначено у Великобританії. Залежно від характеру здійснюваної діяльності тут розрізняють:

- комерційні державні підприємства (тобто публічні корпорації). Наприклад, Британська рада газової промисловості, Комітет з атомної енергії, Британська корпорація з радіомовлення Бі-бі-сі, Британське управління залізниць тощо;
- публічні корпорації управлінського типу, що забезпечують функціонування та управління сферою обслуговування. Наприклад, корпорація з управління госпіталами на регіональних засадах, корпорації з розвитку міст і житлового будівництва;
- публічні корпорації, які забезпечують консультативні та регулюючі функції, наприклад, щодо ціноутворення і прибутків.

Що стосується казенних підприємств, то вони не мають юридичної, господарської і фінансової самостійності, ними управляють міністерства або інші установи, у господарському обігу вони діють не від свого імені, а від імені того державного

закладу, у віданні якого перебувають, вони не сплачують податків, а їх прибутки і витрати відображаються у державному бюджеті.

Згідно з науковими джерелами США, державні підприємства за характером відносин з державним бюджетом поділяються на комерційні та держбюджетні. Останні називаються урядовими агенціями. Урядові агенції фінансуються з державного бюджету США відповідно до рішень, які щороку приймає Конгрес. Фінансування має цільовий характер, невикористані у поточному році кошти повертаються до бюджету. Дії урядових агенцій на ринку перебувають під жорстким контролем урядових установ США.

Особливу групу серед організаційно-правових форм становлять господарські товариства. Назви товариств, їх структура і правове становище у кожній країні вирізняються. Можна виокремити найтипівіші організаційно-правові форми товариств у зарубіжних країнах: повні, командитні, негласні, акціонерні та товариства з обмеженою відповідальністю.

Економічним підґрунтям для виникнення повних товариств була необхідність концентрації капіталу. Ще за часів середньовіччя купці намагалися не дробити своє майно між нащадками, аби зберегти прихильність кредиторів. Для цього вони брали від спадкоємців обіцянку не ділити спадкове майно між собою, а продовжувати разом вести справу, яка ставала для них спільним підприємством. При цьому відносини мали родинний, особистий характер. Згодом форма повного товариства почала використовуватися для об'єднання капіталів осіб, які не були родичами, але довіряли одне одному.

Повне товариство — це об'єднання осіб з метою здійснення підприємницької діяльності. Майно повного товариства становить спільну власність його членів і може належати самому товариству. Питання про правосуб'єктність повного товариства у зарубіжних країнах розглядається по-різному. В деяких країнах визнається правосуб'єктність повного товариства, у тому числі як юридичної особи (Франція, ФРН), в інших — не визнається (Великобританія, США). Такий неоднаковий підхід до розуміння правосуб'єктності повного товариства пояснюється розмитістю меж між майном повного товариства та особистим майном його учасників.

Командитне, або товариство на довірі, виникло пізніше, ніж повні товариства, їх появу пов'язують з морською торгівлею, коли купці, вирушаючи до інших країн, брали в інших осіб товари або гроші для використання їх у торговельному обігу разом зі своїм капіталом. Якщо торгівля була успішною, то особи, які надали свої кошти, отримували прибуток пропорційно своїм внескам. У разі невдачі вони втрачали тільки свій внесок, тоді як купець відповідав усім своїм майном. На основі цього і виникла ідея створити командитні товариства, в яких беруть участь два види засновників: учасники, які несуть повну майнову відповідальність за зобов'язаннями товариства і мають такий самий правовий статус, як учасники повного товариства; вкладники-командитисти, відповідальність яких обмежена розмірами їхніх внесків до статутного фонду товариства. На відміну від учасників командитисти не мають права брати участь в управлінні діяльністю товариства, якщо інше не передбачено в установчих документах товариства. Вони не мають також права включати до назви товариства своє ім'я, передавати свій внесок іншим особам тощо.

Різновидом командитного товариства є так зване командитне товариство на акціях, або, як його ще називають, *акціонерна командита*. Ця форма відрізняється від командитного товариства лише тим, що капітал вкладників поділено на акції, які можуть передаватися іншим особам, а самі вкладники отримують статус акціонерів. Хоча вони і мають право скликати загальні збори та обирати спостережну раду або інші органи, передбачені акціонерним законодавством, ці органи мають право здійснювати лише внутрішні функції, тоді як зовнішні залишаються прерогативою учасників повних товариств.

У країнах континентальної Європи, переважно у ФРН, існує також форма негласного товариства. Таке товариство створюється на основі nereєстрованого договору, згідно з яким вкладник (негласний учасник) надає власникові фірми певний капітал для здійснення підприємницької діяльності, внаслідок чого отримує право на частину прибутку. Ім'я його залишається невідомим для третіх осіб, які можуть вимагати повернення боргу лише у власника фірми. Негласний учасник несе ризик збитків у розмірі зробленого ним внеску, не може втручатися в господарську діяльність власника, але має право деякого контролю

за його діями шляхом перевірки торговельних книг та іншої документації.

Найбільшого поширення в зарубіжних країнах набули акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю.

Акціонерне товариство є товариством, статутний фонд якого поділено на частки однакової номінальної вартості (акції). Власники акцій відповідають за зобов'язаннями товариства тільки у межах акцій, що належать їм. У французькому законодавстві акціонерні товариства називаються анонімними.

Акціонерні товариства з'явилися в період первинного нагромадження капіталу на початку XVII ст. Першими акціонерними товариствами були голландські Ост-індська компанія (1602 р.), Вест-індська компанія (1621 р.) та Суринамська компанія, Англійська Ост-індська компанія (1613 р.), Французька Вест-індська компанія (1623 р.). У промисловості акціонерні товариства почали виникати у XIX ст.

Нині у більшості західних країн акціонерні товариства утворюються у нормативно-явочному порядку, хоча і з детальною регламентацією всіх етапів їх створення та правилами публічного звітування за здійснювану діяльність.

Товариства з обмеженою відповідальністю виникли пізніше, ніж інші види товариств, їх поява є наслідком достатньої централізації капіталу, коли відпадала потреба залучати капітали багатьох власників, що характерно для акціонерних товариств. Товариства з обмеженою відповідальністю зберегли переваги акціонерних товариств і водночас були гнучкішою організаційно-правовою формою об'єднання капіталів суб'єктів господарювання. У товаристві з обмеженою відповідальністю, як і в акціонерному, ризик його учасників обмежений розмірами їхнього внеску в капітал товариства. Товариства з обмеженою відповідальністю також є юридичними особами, від акціонерних товариств вони відрізняються меншим розміром статутного фонду, спрощеним порядком створення, ширшим колом повноважень у регулюванні внутрішніх відносин, обмеженим колом учасників і високим рівнем особистих довірчих стосунків між ними, необхідністю згоди інших учасників товариства при переданні або продажу своєї частки третім особам і деякими іншими особливостями. Водночас законодавство обмежує фінансові можливості таких товариств, їм заборонено одержувати

довгострокові кредити, випускаючи для цього облігаційні позики. Учасниками товариства з обмеженою відповідальністю майже в усіх країнах, крім Великобританії, можуть бути лише фізичні особи.

Англійські приватні компанії за своєю природою нагадують товариства з обмеженою відповідальністю. Вони не можуть оголошувати публічну підписку на акції, їх капітал розподіляється на паї між засновниками, кількість останніх не може бути менше двох і більше п'ятидесяти осіб. У внутрішньому регламенті приватної компанії можуть бути встановлені обмеження щодо передавання паїв, які належать компаньйонам, третім особам. Керувати приватною компанією може один директор.

Аналіз зарубіжних систем правового регулювання господарських правовідносин допомагає розглядати власний національний досвід в аспекті міжнародного і змушує проаналізувати та оцінити проблеми національного господарського права України в новому аспекті, з більш глибоким розумінням його сутності.

Література

1. *Вінник О. М.* Деякі проблеми зближення національних законодавств про господарські товариства. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — С. 159–161.
2. *Гражданское и торговое право: от древнего римского к современному российскому* / Под ред. Е. А. Богатых. — М., 1996. — Ч. 1. — 192 с.
3. *Кибенко Е. Р.* Корпоративное право: Учеб. пособие. — Х., 1999. — 474 с.
4. *Косак В. М.* Товариство з обмеженою відповідальністю в австрійському законодавстві. — Л., 1995. — С. 67–71.
5. *Мамутов В. К., Чувпило О. О.* Господарче право зарубіжних країн: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. — К., 1996. — 352 с.
6. *Основные институты гражданского права зарубежных стран: Сравнительно-правовое исследование* / В. Б. Залесский (рук. авт. кол.) и др. — М., 1999. — 645 с.

7. Плахин А.А. Управление в акционерных обществах. Российское законодательство и зарубежная корпоративная практика // Законодательство. — 1997. — № 3. — С. 16–19.
8. Попундопуло В.Ф., Гаджиев Г.А. Защита основных экономических прав и свобод предпринимателей за рубежом и в Российской Федерации // Государство и право. — 1996. — № 6. — С. 156–157.
9. Чувпило О.О. Розвиток господарського права в світовій юридичній культурі // Правничий часопис Донецького університету. — 1999. — № 1/3. — С. 11–15.
10. Шершеневич Г.Ф. Учебник торгового права. — М., 1994. — 336 с.

There is an analysis of possibilities of application in commercial law of Ukraine comparative legal science as a science which studies different law systems on the base of undertaken on international agreements of the main directions of a foreign policy.